

SİYASAL AHLAK VE SİYASAL YOZLAŞMA*

Coşkun Can Aktan

1. GİRİŞ

Siyasal ahlakı bozan pek çok davranış ve eylem bulunmaktadır. Siyasal ahlakı bozucu davranış ve eylemler Siyasal Yozlaşma (Political Corruption) olarak adlandırılabilir. Ancak hemen belirtelim ki siyasal yozlaşma, kavram olarak henüz siyaset bilimi literatüründe bütünüyle açıklığa kavuşturulmuş değildir. Siyaset bilimcileri yanısıra konu ile ilgilenen diğer sosyal bilimciler, siyasetçiler ve kamuoyu siyasal ahlakın bozulmasını ifade etmek üzere "siyasal yozlaşma" kavramı yerine "rüşvet ve yolsuzluk" veya sadece "yolsuzluk" kavramını kullanmaya eğilimlidir. Oysa "yolsuzluk" siyasal yozlaşma kavramının ifade ettiği anlamdan daha dar bir anlama sahiptir. Biz bu araştırmada siyasal yozlaşma kavramını dar ve geniş anlamda ele alarak inceleyeceğiz.

Yolsuzluk kavramı genellikle, rüşvet, zimmet ve adam kayırmacılık gibi davranış ve eylemlerin tümünü ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bazen, sadece rüşvet kavramı yerine yolsuzluk kavramı kullanılmaktadır. Berkman, yolsuzluk kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: "Yolsuzluk terimi, maddesel kazanç için (örneğin, rüşvet) ya da parasal olmayan özel amaçlara yönelik olarak (örneğin, kayırma) kamusal yetkinin yasadışı kullanımını içeren davranış ve eylemleri kapsamaktadır. İngilizce'de "corruption" sözcüğü yaklaşık olarak bu anlamdadır." (Berkman, 1983; 9).

Berkman'ın ifade ettiği üzere İngilizce'de "corruption" kelimesi esasen rüşvet, zimmet, adam kayırmacılık gibi olayları kapsamaktadır. Örneğin, İngilizce'de "corruption" kelimesinin sözlük tanımı Oxford English Dictionary' de şu şekilde yapılmaktadır: "*Kamu hizmetlerinin ifasında rüşvet veya menfaat sağlama suretiyle dürüstlüğü'nün yitirilmesi veya dürüstlükten sapma; özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında rüşvetin mevcut olması*" (Heidenheimer, 1989, s. 7' den naklen).

* Coşkun Can Aktan, "Siyasal Patoloji ve Siyasal Yozlaşma", Yeni Türkiye, Mart-Nisan 1997, s.1063-1077.

"Corruption"ın tanımını David H. Bayley ise şu şekilde yapmaktadır: "özellikle rüşvet fiili ile çok yakından ilişkili olan yolsuzluk (corruption) şahsi menfaat sağlama çabasının bir sonucu olarak yetkinin kötüye kullanımını ifade eden bir terimdir. Şahsi menfaatin mutlaka para olması gerekmez." (Bayley, 1989; 936).

Bir başka tanım ise Joseph S. Nye tarafından şu şekilde yapılmıştır: "Kamu hizmetinde özel bazı nedenlerden dolayı (aile, ya da yakınlık ilişkisi gibi) parasal veya mevkisel bir çıkar sağlama davranışı; özel çıkar sağlama amacıyla çeşitli yollarla kuralların ihlal edilmesi; örneğin, rüşvet, "nepotizm, kaynakların yanlış yönlendirilmesi ve benzeri şekillerde çıkar sağlama." (Nye, 1989; 964).

Jacop Van Klaveren'in tanımı ise şu şekildedir: "Yolsuzluk, bir kamu görevlisinin devletten ekstra bir gelir sağlama gayesiyle yetkisini kötüye kullanması demektir." (Klaveren, 1989; 25).

Türkçe literatürde ise Çulpan yolsuzluk ile ilgili olarak şu tanımı vermektedir: "Kamu görevlilerinin yapılmaması gereken işlemleri yapmaları ya da yapmaları gereken işlemleri çabuklaştırmaları karşılığı çıkar sağlamalarıdır." (Çulpan, 1978; 34). Dikkat edilirse bu tanım da esasen rüşvet, zimmet, adam kayırmacılık gibi siyasal nitelikli kirlilikleri yolsuzluk kavramı içinde ele almaktadır.

Önemle belirtelim ki, "yolsuzluk" (corruption) siyasal nitelikli yozlaşmaların bir kaç türüne (başlıca; rüşvet, zimmet ve adam kayırmacılık) verilen bir isimdir. Siyasal Yozlaşma (Political Corruption) ise aşağıda belirteceğimiz üzere yolsuzluğun ifade ettiği anlamdan daha geniş bir anlama sahiptir. Bir başka ifadeyle Siyasal Yozlaşma, yolsuzluğu da içeren şemsiye bir kavramdır.

En geniş anlamda, siyasal karar alma mekanizmasında rol alan aktörlerin (seçmenler, politikacılar, bürokratlar, çıkar ve baskı grupları) "özel çıkar" sağlama gayesiyle toplumda mevcut hukuki, dini, ahlaki ve kültürel normları ihlal edici davranış ve eylemlerde bulunmalarına Siyasal Yozlaşma ya da Politik Yozlaşma adı verilir.

Siyasal yozlaşmanın türlerini ve ortaya çıkış şekillerini incelemeyen önce temel özelliklerini ortaya koymakta yarar vardır. Siyasal yozlaşmanın temel özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

-Siyasal yozlaşma, siyasal süreçte ortaya çıkmaktadır. Siyasal süreç devletin karar alma mekanizmasının cereyan ettiği yapıdır.

- Siyasal yozlaşma, siyasal süreçte rol alan aktörlerin (politikacılar, bürokratlar, çıkar ve baskı grupları, seçmenler) birbirleriyle olan ilişkilerinde, daha doğru bir ifadeyle "siyasal mübadele" içerisinde ortaya çıkmaktadır.
- Siyasal yozlaşma ile karar verme yetkisine sahip olan siyasal aktörler sahip oldukları kamusal yetki ve gücü, mevcut yasa, norm ve ahlak kurallarına aykırı olarak kullanmaktadırlar.
- Yetki ve gücünü kötüye kullanan kamu görevlileri, kendilerine ve/veya yakınlarına bir ayni ve/veya nakdi "çıkâr" (menfaat) sağlamaktadırlar. Çıkârı, yalnızca maddi şeylerle sınırlandırmak doğru değildir. Siyasal yozlaşma "kamu zararına özel çıkar sağlama" eylem ve davranışlarını içerir.
- Siyasal yozlaşma genellikle gizlidir. Ancak hoşgörü ile karşılandığı ortam ve durumlarda bu gizlilik ortadan kalkmaktadır. Gizliliğin keşfedilme riski, siyasal yozlaşmanın piyasasına ve dolayısıyla fiyata yansımaktadır.
- Siyasal yozlaşma, zaman içerisinde toplumun tüm kesimlerine yayılma özelliği gösterir. Ekonomik yozlaşma, akademik yozlaşma; (bilimde yozlaşma) vb. türdeki siyasal kirlilikler genellikle siyasal kural ve kurumların iyi oluşturulamamasından ve işletilememesinden kaynaklanmaktadırlar.
- Siyasal yozlaşma ile demokratik kurumlar da zaman içerisinde işlerliğini kaybeder. "Çıkâr ve Baskı Grupları Demokrasisi" (Plütokrasi) siyasal yozlaşmanın bir sonucudur.
- Siyasal yozlaşmanın hakim olduğu devlet düzeni monarşi, oligarşi veya demokrasi olabilir. Kısaca, tüm devlet yönetim sistemlerinde siyasal yozlaşma değişik boyutta ve türde mevcuttur. Siyasal yozlaşmanın hakim olduğu devlet düzenini "kleptokrasi" olarak adlandırmak mümkündür.
- Siyasal yozlaşma ile sosyo-ekonomik yapıdaki değişme ve gelişme arasında yakın bir ilişki mevcuttur. Sosyo-ekonomik yapıdaki değişme ve gelişmeye paralel bir şekilde siyasal yozlaşmalar yaygınlaşır.

2. SİYASAL YOZLAŞMANIN TÜRLERİ

Siyasal yozlaşma, siyasal süreç içerisinde çok çeşitli şekil ve türlerde ortaya çıkmaktadır. Bunları aşağıda kısa başlıklar altında özetleyebiliriz:

2.1. Rüşvet

Rüşvet kavramı, kamu görevlilerininin kamusal mal ve hizmetlerin arz edilmesinde görev ve yetkilerini kötüye kullanarak, muhatap oldukları kişi ve kurumlara ayrıcalıklı işlem yapmaları ve bu suretle para ve/veya diğer şekillerde bir menfaat elde etmelerini ifade etmektedir. Daha kısa bir tanımla, rüşvet; şahsi menfaat için görev ve yetkinin kötüye kullanılmasıdır. Görev ve yetkinin kötüye kullanımı iki şekilde olabilir.

- Kanuna uygun olan kamu işlemlerinin daha hızlı ve süratle yerine getirilmesi şeklinde görev ve yetki kötüye kullanılabilir. Açıktır ki burada birtakım kimselere diğerleri aleyhine ayrıcalıklı işlem yapılmaktadır. Ehliyet almaya hak kazanmış bir kimseden parasal veya diğer şekillerde bir menfaat sağlanarak ehliyetinin daha kısa bir süre içerisinde verilmesi bu konuda örnek olarak verilebilir.

- Kanuna uygun olmayan, bir diğer deyişle kanunca yasaklanmış kamu işlemlerinin bir menfaat karşılığı yapılması halinde de görev ve yetki kötüye kullanılmış olur. Örneğin, ehliyet almaya yasal olarak hak kazanmamış, hatta bunun için sınava dahi girmemiş bir kimseye, sağlanan menfaat karşılığı ehliyet verilmesi söz konusu olabilir.

Yukarıda birinci türde görev ve yetkinin kötüye kullanımı sonucunda bir çıkar sağlanmasına "Çabuklaştırıcı Rüşvet" (Hafif Rüşvet) ikincisine ise "Çarpıtıcı Rüşvet" (Ağır Rüşvet) adı verilir (Berkman, 1983, 23).

Önemle belirtelim ki rüşveti doğuran olay ya bizzat kamu görevlisinin isteği üzerine gerçekleşmekte, veya rüşvet kamu görevlisinin muhatap olduğu kişi veya kurumlar tarafından önerilmektedir. Yani, kamu görevlisinin edimi başlatması "rüşvet isteme" olayını, muhatap olduğu kişi veya kurumun edimi başlatması ise "rüşvet kabul etme" olayını çıkarmaktadır. Türkçe'de kullanılan "irtikap" kavramı esasen rüşvet olayının sadece bir yönünü, yani "rüşvet isteme" olayını ifade etmektedir.

Rüşvet talep etmede, kamu görevlisi "aktif suje" durumundadır. "Aktif Rüşvet" olarak adlandırılacak olan bu durum esasen bir tür "Haraç" olarak da kabul edilebilir. Ancak, rüşvet ile haraç arasındaki ayrım her zaman açık ve net değildir. Örneğin, bir kamu görevlisinin açıkça para veya diğer bir menfaat talep etmeksizin muhatap olduğu kişiyi rüşvet önerisine yöneltmesi mümkündür. Mesela, gümrükten mal çekerek birinin işlemlerin normal süresinden önce bitirilmesi için görevlilere para vermesi rüşvet (çabuklaştırıcı rüşvet); gümrük görevlisinin işlemleri kasıtlı olarak yavaşlatacağı ya da sorun yaratacağı tehdidi ile karşısındakinden açıkça para istemesi ise haraçtır. (Berkman, 1983; 24).

Rüşvet iki tarafın katılımı ile gerçekleşen bir siyasal mübadele olayıdır. Ancak bu, yasal olmayan, en azından "kamu vicdanı" ve sosyal normlar açısından izin verilmeyen bir mübadele türüdür. Bu mübadelede her iki taraf lehine sonuç doğuran bir edim ve karşı edim vardır. Bu edim ve karşı edimi yapma eğilimi ve davranışlarının karşılaşması ile rüşvet piyasası oluşmaktadır. Ancak buradaki mübadele eğilimi görünür piyasa ekonomisi içerisinde gerçekleşmemektedir. Bu nedenle hem yasa ve normlara aykırı

olarak oluşturulan piyasa, hem de bu piyasada oluşan fiyat, gayrimeşru bir nitelik arz etmektedir.

Rüşvet, piyasası, çoğu kez iki yanlı monopol şeklinde gerçekleşir. Piyasa gücünün varlığı, karşı tarafın sömürülmesine yol açar. Güç pozisyonu, fiyatın ekstrem bir değerde gerçekleşmesine de neden olabilir. Tarafların gücü ve pazarlık yeteneği uzlaşma yeteneğini belirlemektedir.

Şüphesiz, rüşvetin niteliği de rüşvet fiyatının oluşmasında önem arz etmektedir. Çarpıcı rüşvetin (ağır rüşvet) fiyatının çabuklaştırıcı rüşvetin (hafif rüşvet) fiyatından yüksek olması beklenir. Ayrıca, çarpıcı rüşvetin fiyatının çabuklaştırıcı rüşvete oranla daha fleksibl olduğu söylenebilir. Çarpıcı ya da ağır rüşvette rüşvetin fiyatı, yapılacak kuraldışı işlemin tespit edilebilme riskine ve cezasına göre değişir. (Berkman, 1983; 24).

Yukarıda da belirtildiği üzere rüşvet iki tarafın katılımı ile gerçekleşen bir tür siyasal mübadeledir. Bu siyasal mübadelede taraflar karşılıklı bağlantı kurabilecekleri gibi, bazı aracı kişi veya kurumlar vasıtasıyla da ilişki içerisinde olabilirler. Rüşvet alan ve rüşvet verenin direkt olarak ilişki kurmasında taraflardan birinin diğerinin rüşvet vermeye (ya da almaya) niyetli olduğunu bilmesi mübadele işlemini kolaylaştırır. Rüşvet, uzmanlaşmış bazı iş takipçileri, iş büroları, gezgincilik (peddling) yapan bazı politikacı ve bürokratlar aracılığıyla da yürütülebilir. Bu durumda rüşvetin belli bir kısmı aracı kişi ve kurumlara ödenmektedir.

Bu açıklamalardan sonra şimdi rüşvet mekanizmasını oluşturan faktörleri kısaca incelemekte yarar bulunmaktadır. Rüşvetin ortaya çıkmasında rol oynayan faktörlerin başında sosyo-ekonomik yapı ve gelişmişlik düzeyi gelmektedir. Ekonomik kaynakları kullanma fırsatlarının kıtlığı rüşveti teşvik etmektedir. Fırsatların kıtlığı ve ekonomik gelişmenin yetersiz oluşu, kıt fırsatlardan yararlanmak için kişileri rüşvet vermeye teşvik ederken, kamu görevlilerini de daha iyi imkanlar içerisinde yaşama arzusu ile rüşvet almaya teşvik etmektedir. Sosyo-ekonomik yapının değişmesi ve ekonomik kalkınma sürecinin hızlanması ile birlikte potansiyel kaynak ve fırsatlar artmakta ve böylece rüşvet mekanizmasının işlemesi için uygun bir ortam hazırlanmış olmaktadır. Ancak burada önemle belirtilmesi gereken hususlardan birisi de potansiyel kaynak ve fırsatların paylaşımında rekabetin mevcut olup olmadığıdır. Rekabetin mevcut olması halinde rüşvetin konu ve kapsamının daha dar olabileceği düşünülebilir. Rekabetin varlığı basın, kamuoyu, yasama kontrolü gibi mekanizmaların da işlerlik kazanmasını sağlayabilir.

Bu açıklamalara dayalı olarak sosyo-ekonomik yapı ve gelişmişlik düzeyi ile ilişkili olarak şu önermeler yapılabilir:

- Rüşvete konu kaynak ya da fırsatlar büyüdükçe ve bu kaynak ya da fırsatları elde etmek için piyasada rekabet mevcut oldukça rüşvet kapsam ve miktar olarak artma eğilimi gösterir.
- Sosyo-ekonomik yapıdaki değişim hızlıysa, rüşvet için yeni potansiyel alanlar doğacak ve rüşvet eğilimleri artacaktır.
- Ekonomideki kaynakları ve fırsatları elde etmek için şiddetli bir rekabet varsa ve rekabetçilerin gücü dengeli ise biçimsel kontrol mekanizmaları (kamuoyu, basın, parlamento kontrolü vb.) işlerlik kazanacak ve rüşvet eğilimleri azalabilecektir.

Rüşvetin ortaya çıkmasında rol oynayan faktörlerden ikincisi bürokrasinin yapısı ve işleyişi ile ilgilidir. Bürokrasinin merkeziyetçi yapıda oluşturulması rüşvetin kurumsallaşmasını kolaylaştırır. Bürokratik merkeziyetçilik derecesi hiyerarşinin her düzeyinde alınan rüşvetin miktarını etkiler ve rüşveti yukarıya doğru taşır. Bürokraside merkeziyetçiliğin ortadan kaldırılması rüşvetin kapsamını ve miktarını bir ölçüde azaltır.

Üçüncü olarak bürokratik yapıda karar süreci ve işleyişi de rüşvet mekanizmasının ortaya çıkmasında ve kurumsallaşmasında önem taşımaktadır. Kamu ekonomisinde karar ve uygulamalar önceden belirli bir plana ve programa bağlanmamışsa, rüşvet için uygun bir ortam yaratılmış olur. Bu durumda bürokratlar karar almada yetki ve inisiyatiflerini rüşvet lehine kullanabilirler.

Rüşvet, en eski çağlarda dahi varlığını sürdürmüş bir siyasal yozlaşma türüdür. Devlet ve insan ilişkilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte rüşvet de varolmuştur. Rüşvetin tarihi ileride siyasal yozlaşmaların kısa tarihçesi başlığı altında özetlenecektir.

2.2. İrtikap (Zorla Yiyicilik)

İrtikap siyasal yozlaşmanın bir diğer türünü oluşturmaktadır. İrtikap esasen rüşvet suçunun özel bir türüdür. Rüşvet, iki tarafın yani, rüşvet alan ve rüşvet verenin karşılıklı olarak anlaşmaları sonucunda gerçekleşmektedir. Bu çerçevede rüşvet karşılıklı rızaya dayalı bir anlaşmanın sonucudur. Oysa irtikap, kamu görevlisinin tek yanlı olarak karşısındakini rüşvet vermeye zorlamasıdır. Bu bakımdan irtikap suçuna aynı zamanda Zorla Yiyicilik adı verilir.

Ülkemizde Yargıtay'ın almış olduğu bir kararda rüşvet ve irtikap arasındaki farklılık şu şekilde belirtilmiştir: "*Rüşvet, memurun görevine giren, yetkili bulunduğu konuda karşı tarafla aralarında serbest iradelerinin ürünü olan karşılıklı rızaya dayalı bir anlaşma (rüşvet sözleşmesi) sonucunda çıkar elde etmesidir. Kendi eylemi de suç oluşturan rüşvet veren, sağladığı çıkarın yasal olmadığını bilmekte ve yasa dışı zemin içinde bulunmaktadır. Cebri irti-*

kap (zorla yiyicilik) suçu ise, memurun memuriyet sıfatını veya memuriyetine ait görevi kötüye kullanmak suretiyle ferdi zorlaması sonucu uğrayabileceği haksız işlemi önleyebilmek durumunda kalan ferdin ona çıkar sağlaması veya vaadetmesiyle oluşur. Fert, vaadettiği çıkarın yasa dışı olduğunu bildiği halde, memurun haksız işlemi önleme zorunluluğunu duyduğu ve manevi baskısı altında kaldığı için suçun mağduru durumundadır.” (Yargıtay 5CD. 6.3.1986, 4567/1037, Bkz: Malkoç ve Malkoç, 1988; 364).

2.3. Zimmet ve İhtilas

Zimmet, Arapça kökenli bir kelime olup "emanet edilen şeyden aşırmaq", "kendisine emanet edilen şeyleri kendi malı gibi kullanmaq" anlamlarına gelmektedir. Siyasal terminoloji açısından zimmet, kamu görevlilerinin para ve/veya mal niteliği taşıyan kamusal bir kaynağı yasalara aykırı olarak kişisel kullanımı için harcaması ya da kullanması olarak tanımlanabilir. Örneğin, bir kamu görevlisinin devlete ait bir daktilo ya da bilgisayarı kendi özel kullanımına tahsis etmesi, zimmet olayına bir örnek olarak verilebilir. Yine bir kamu görevlisinin kendi özel otomobilinin benzin sarfiyatını, makamından yararlanmaq suretiyle devlet kanalıyla karşılaması söz konusu olabilir. Zimmet bu açıdan "Hırsızlık" ile eşanlamlıdır.

Zimmet fiili, eğer hileli bir şekilde yapılırsa buna İhtilas adı verilmektedir. Kısaca, ihtilas, zimmet suçunun mevsuf şeklidir. Bu bakımdan ihtilas aynı zamanda Mevsuf Zimmet (Nitelikli Zimmet) olarak da adlandırılır.

2.4. Adam Kayırmacılık (İltimas)

Siyasal karar alma sürecinde ortaya çıkan bir siyasal yozlaşma türü Adam Kayırmacılık 'dır. Türkçe'de halen kullanılan Arapça kökenli "İltimas" kavramı esasen adam kayırmacılık ile eş anlamlıdır. İltimas kelime anlamı itibariyle "haksız yere ve yasa dışı kayırma, arka çıkma" anlamlarına gelmektedir. Halk dilinde iltimas ve adam kayırmacılığı ifade etmek üzere "Torpil" kavramı da yaygın olarak kullanılmaktadır. Adam kayırmacılığın değişik türleri bulunmaktadır. Bunları kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

2.4.1. Akraba Kayırmacılık (Nepotizm)

Bir kimsenin beceri, kabiliyet, başarı ve eğitim düzeyi vb. faktörler dikkate alınmaksızın sadece politikacı, bürokrat ve diğer kamu görevlileri ile olan akrabalık ilişkileri esas alınarak bir devlet görevinde istihdam edilmesine ya da tayin edilmesine "akraba Kayırmacılık" ya da "nepotizm" adı verilmektedir. Nepotizm, özellikle geleneksel bağların ve ilişkilerin yoğun olduğu toplumlarda daha yaygın olma özelliğini taşımaktadır.

2.4.2. Eş - Dost Kayırmacılık (Kronizm)

Kamu görevlilerinin istihdamında liyakat (yeterlik) ve eşitlik ilkeleri yerine eş-dost ilişkilerinin esas alınması suretiyle yapılan kayırmacılığa Eş - Dost Kayırmacılık ya da kısaca "kronizm" adı verilmektedir. Kronizm'in esas itibariyle nepotizm'den farkı yoktur. Ancak, kronizm'de kayırılan kişi, "akraba" değil, "eş-dost", "arkadaş" ve benzeri kimselerdir. "Hemşehri Kayırmacılığı" nı da eş-dost kayırmacılığının bir özel türü olarak ele almak mümkündür. Günümüzde "aynı memlekette olma", "aynı topraklar üzerinde büyüme" gibi faktörler geleneksel toplumlarda yaygın bir şekilde kayırmacılığın bir nedeni olmaya devam etmektedir.

2.4.3. Siyasal Kayırmacılık (Partizanlık ve Siyasal Yandaşlık)

Siyasal partilerin, iktidara geldikten sonra kendilerini destekleyen seçmen gruplarına çeşitli şekillerde ayrıcalıklı işlem yaparak bu kimselere haksız yere menfaat sağlamalarına "Siyasal Kayırmacılık" adı verilmektedir. Kısa-orta siyasal kayırmacılıkta siyasal partiler siyasal yandaşlarını (partilileri) seçim döneminde gördükleri yardımlar dolayısıyla bir anlamda ödüllendirmektedirler. Siyasal kayırmacılık, "Siyasal Yandaşlık" veya "Partizanlık" olarak da adlandırılabilir. Siyasal yandaşlık bürokrasinin üst düzeyinde olduğu kadar alt düzeyinde de kamu kaynaklarının israf edilmesine yol açar. Aşırı partizanlık (zealotry), özellikle mahalli kamu hizmetlerini yürüten hizmet birimlerinde yaygın bir durum arz etmektedir.

Siyaset bilimi terminolojisinde siyasetçilerin kendi partililerini kayırmalarına ve onları kollamalarına "Siyasal Kollamacılık" (Political Clientelism) ya da "Kollamacı Siyaset" (Clientelistic Politics) adı verilmektedir. Kollamacılık, kısaca bir siyasal partinin veya onun mensubu bir siyasetçinin (Patron), partili (Client) kimseleri, kollaması ve gözetmesi demektir.

Günümüzde siyasal kayırmacılık ya da siyasal kollamacılık bir çok ülkede yaygınlık göstermektedir. Siyasal partiler, iktidarı kazandıktan sonra kamu kurum ve kuruluşlarındaki mevcut kadroları açarak veyahutta yeni kadrolar ihdas ederek kendi partililerini istihdam etme eğilimindedirler.

2.5. Patronaj ve Hizmetsiz Memuriyetlik

Siyasal süreç içerisinde siyasal partilerin iktidara geldikten sonra kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan "üst düzey bürokratları" görevden almaları ve bu görevlere yine siyasal yandaşlık, ideoloji, nepotizm-kronizm gibi faktörler esas alınarak yeni kimseler atamaları bazen yaygın bir durum arz edebilmektedir. Bu duruma literatürde "Patronaj" (patronage) adı verilmektedir. Aşırı patronaj, bazı bakanların çeşitli görevlere atama yapılması, danışman istihdam edilmesi vb. konularda sınırsız bir yetki ve

güce sahip olması anlamına gelmektedir. Aşırı partizanlık ve aşırı patronajlık pek çok toplumda siyasal yozlaşmanın en yaygın türlerinden birini oluşturmaktadır.

ABD' de 19. yüzyılda uygulanan "Spoils system" patronaj' ın güzel bir örneğidir. Bu sistemde, her seçim sonucu, memurlar yerlerini, seçimi kazanan siyasal partinin memurlarına bırakmaktadır. "Ganimet Sistemi" olarak adlandırılabilir bu sistemde, memuriyet siyasal iktidarın siyasal yandaşlarına dağıttığı bir ganimet olarak düşünülmekteydi. 1831 yılında ABD' de New York Senatörü William C.Marcy'nin senatoda söylediği şu söz ganimet sisteminin esasını ortaya koymaktadır: "Siyasi savaşta yenilenler görevlerinden çekilmelidir; ganimet, savaşı kazananın hakkıdır." (Güran, 1980; 86). Ganimet sistemi, kısaca memurlukların liyakat ve eşitlik ilkelere dayalı olmaksızın siyasal iktidara destek olan ve yardım sağlayan kimselere bir ödül olarak dağıtılması sistemidir. 1881 yılında seçimi kazanan parti için çok çalışmış olduğundan, ganimet sistemi gereği ödüllenebilir hakkı olduğuna inanan ve bu yüzden iyi bir idari görev bekleyen, fakat bunu elde edemeyen biri, kızgınlıkla ABD Başkanını öldürmüştür. Bu olaydan sonra ABD' de zaman içerisinde mutlak ganimet sistemi yerini liyakat sistemine bırakmıştır (Güran, 1980; 85-122 vd).

Ülkemizde "Arpalık" olarak adlandırılan sistemi, Patronaj uygulamasına bir örnek olarak gösterebiliriz. "Hizmitsiz Memuriyetlikler" olarak tanımlanabilecek olan arpalıklar siyasal iktidar mensuplarının, akrabalarına, yakınlarına ve partili kimselere dağıttığı makam ve mevkilerdir.

2.6. Hizmet Kayırmacılığı

Siyasal süreçte ortaya çıkan bir diğer siyasal yozlaşma türü de hizmet kayırmacılığıdır. Hizmet kayırmacılığı (pork-barrelling) siyasal iktidarın gelecek seçimlerde yeniden iktidarda kalabilmek amacıyla bütçe tahsisatlarını, oylarını maksimize edecek şekilde seçim bölgelerine tahsis etmesi ve böylece bütçe kaynaklarını yağmalamasıdır. Gerçekten de siyasal partiler arasındaki yarıştan galip çıkan ve iktidarı kazanan siyasal parti, en fazla oy aldığı yerleşim bölgelerine daha fazla ödenek ayırma eğilimindedir. Özellikle hükümet başkanı (Başbakan) ve üyelerinin (Bakanlar) kendi seçim bölgelerine yeniden seçilebilmeyi garantileyebilmek amacıyla daha fazla yatırım için ödenek ayırması çok yaygın olan bir siyasal yozlaşma türüdür. Özetle, bu tür yozlaşma ile kamu kaynaklarının dağıtımında yerleşim bölgeleri ve ihtiyaçlar dikkate alınmamakta, hizmetler siyasal iktidarın kendi seçim bölgelerine götürülmektedir.

2.7. Oy Ticareti (Logrolling) ve Oy Satın Alma

Oy Ticareti (Logrolling) özellikle yasama aşamasında ortaya çıkan bir siyasal yozlaşma türüdür. Yasama organı olan parlamentoda siyasal kararların alınmasında siyasal partiler menfaatleri doğrultusunda parlamentoya sunmuş oldukları kanunları karşılıklı olarak destekleyebilirler. Bu bir anlamda karşılıklı oy alışverişi ya da ticarettir. Şüphesiz, oy ticareti bazı durumlarda karar alma sürecini kolaylaştırması bakımından yararlı olabilir. Örneğin, siyasal süreç içerisinde parlamentoda bazı konularda karar alma sıkı ve sert kurallara bağlanmış olabilir. Örneğin, belli bir konuda karar alınması parlamentonun üye tam sayısının belirli bir oranına bağlanmış olabilir. Bu durumda siyasal partiler karşılıklı olarak parlamentoya sunacakları kanun tasarılarının onaylanmasını sağlayabilirler. Her iki taraf (iktidar partisi ve ana muhalefet partisi) veya taraflar oylarını karşılıklı birbirlerini desteklemek suretiyle kullanırlar.

Ancak, bazı durumlarda oy ticareti, siyasal yozlaşma ve siyasal ahlak dejenereasyonuna neden olabilmektedir. İşin içinde ortak "Çıkar" olunca siyasal partiler birbirlerini destekleyebilmektedirler. Örneğin, milletvekili maşalarının yükseltilmesi, emekli ikramiyesinin artırılması, milletvekili emeklilik yaşının indirilmesi gibi durumlarda milletvekilleri ortak çıkarları doğrultusunda oy kullanabilmektedirler. Kısaca "karşılıklı çıkar" temininde oy ticareti sözkonusu olabilmektedir. Örneğin, A Partisi, meclise sunduğu X projesinin kanunlaşması için B Partisi ile anlaşarak, kendi sunduğu X projesine destek vermesi halinde, B Partisinin sunduğu Y projesinin kanunlaşması için olumlu oy vereceğini belirtebilir. Bu durumda, belki ülke çıkarları için uygun olmamasına rağmen her iki proje de kanunlaşabilir.

Logrolling mekanizması içerisinde değerlendirilebilecek bir diğer konu ise "Oy Satın Alma" dır. Siyasal partiler, parlamentoya sundukları kanun tasarılarının onaylanması için bazen diğer parti milletvekillerine gizlice nakdi ve/veya aynı menfaatler sunabilirler. Oy satın almanın daha geniş bir uygulaması şudur: Bir siyasal parti milletvekilinin, seçim sonrasında para ve diğer şekillerde menfaat sağlayarak bir başka siyasal partiye geçmesi siyasal yozlaşmanın diğer bir türünü oluşturmaktadır. Bir milletvekilinin diğer bir partiye geçmesi, bir anlamda oy sayılarının artması demektir. Özellikle, kırsal kesimlerde, seçmenler açısından "milletvekilinin şahsı", bazen parti program ve felsefesinden daha büyük önem arz edebilmektedir. Yani, milletvekili A partisine de geçse, B partisine de geçse, seçmenlerin desteğini taşıyabilir. "Milletvekili Satın Alma" şeklinde ortaya çıkan bu siyasal yozlaşma türü günümüzde siyasal süreçte yaygınlık göstermektedir. Oy satın almanın ya da milletvekili satın almanın bir de piyasası (pazarı) bu-

lanmaktadır. Ülkemizde bu ilişkilerin yer aldığı piyasaya halk dilinde "Me-bus Pazarı" denilmektedir.

2.8. Lobicilik

Siyasal karar alma sürecinde çıkar ve baskı grupları; iktidar partisi, diğer muhalefet partileri, bürokrasi ve seçmenler ile lobicilik yaparak kamu sektöründe optimum karar alınmasını engeller. Çıkar ve baskı grupları (şirket ve holdingler, işçi ve işveren sendikaları, ticaret ve sanayi odaları, diğer mesleki birlikler vb.) başlıca şu şekillerde lobicilik yaparlar:

- Seçim öncesinde bir siyasal partiye parasal veya diğer şekillerde yardımda bulunurlar. "Seçim Kampanyası Finansmanı" (Campaign Finance) olarak adlandırılan bu birinci yöntemde; çıkar ve baskı grupları seçim sonrasında destekledikleri partinin iktidarı kazanması halinde, iktidar üzerinde etkili olmaya çalışarak çıkar ve rant sağlamaya çalışırlar.

- Çıkar ve baskı grupları, seçim sonrasında bazı milletvekillerinin parlamentoda kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesini sağlamaya çalışırlar. İngilizce "Influence Peddling" olarak adlandırılan bu ikinci yöntemde; bir milletvekili veya bürokratin özel kişi ve kurumlar lehine bir tür "gezgincilik" (peddling) yaparak diğer milletvekilleri ve bürokratları etkilemesi söz konusudur. Çıkar ve baskı grupları, "gezginciler" in, özellikle nüfuzlu, sözü geçen, iş bitiren kimseler olmasına özen gösterirler. Gezgincilere aynı zamanda "Kanun Simsarları" adı da verilmektedir. Kanun simsarları, yasama organı ve hükümet üyelerine bir çıkar temin etmek suretiyle istedikleri kanunun veya yönetmeliğin çıkarılmasını başarabilirler.

2.9. Rant Kollama

Çıkar ve baskı gruplarının, devlet tarafından "suni" olarak yaratılmış bir ekonomik transferi elde etmek için giriştikleri faaliyetlere "Rant Kollama" (Rent Seeking) denilmektedir. Burada önemli olan husus, "gerçek rant" ile "suni rant" arasındaki ayırımı anlamakta yatmaktadır. Gerçek rant, ekonomide arz ve talep arasındaki ilişkilere göre ortaya çıkmakta ve bu kavram daha ziyade toprağın, belirli bir süre sonra sahibine çalışmadan bir gelir getirmesi anlamına gelmektedir. Suni rant ise, bizzat devlet tarafından, bazı ekonomik faaliyetler üzerine sınırlamalar konulması ve/veya ekonomik faaliyetlerin bizzat devlet tarafından düzenlenmesi suretiyle ortaya çıkmaktadır. İşte Rant Kollama, çıkar ve baskı gruplarının devlet tarafından yaratılan bir "suni rant"ı elde etmek için mevcut kıt kaynaklarını sarfetmelerini ifade etmektedir. Tanımı biraz daha açacak olursak; rant kollama kavramını, devletten bir ekonomik veya sosyal transfer elde et-

mek amacıyla çıkar ve baskı gruplarının girişmiş oldukları faaliyetler ve bu amaçla yapmış oldukları harcamalar şeklinde tanımlayabiliriz. Söz konusu ekonomik ve sosyal transferlerin başlıcaları aşağıda gösterilmiştir.*

- Monopol Kollama
- Tarife Kollama
- Lisans Kollama
- Kota Kollama
- Sosyal Yardım Kollama (Alturizm Kollama)
- Teşvik Kollama (Sübvansiyon Kollama)

Siyasal karar alma sürecinde "rant kollama" şeklindeki siyasal yozlaşmanın yaygınlaşması ile birlikte zamanla ortaya bir "Rant Kollayan Toplum" (Transfer Toplumu) ya da "Rantiye Sınıfı" çıkmaktadır (Bkz. Aktan, 1992; 38 vd.).

Hemen belirtelim ki "Rant Kollamacılık", "Siyasal Kollamacılık" (Political Clientelism) ile aynı anlama gelmemektedir. Daha önce de açıklandığı üzere siyasal kollamacılık, bir siyasal partinin, partilileri kollaması ve gözetmesidir. Bu çerçevede partililerin (Client), rant kollamada diğer kesimlere göre daha şanslı durumda olduğunu söylemek mümkündür.

2.10. Kamu Sırlarını Sızdırma ve Vurgunculuk

Devletin yasama, yürütme ve yargı faaliyetlerinden bazılarını çeşitli gerekçelerle kamuoyunun bilgisi dışında tutması "kamu sırları" nı oluşturmaktadır. Çeşitli ülkelerdeki istihbarat teşkilatları, yasal-kurumsal çerçevede enformasyon toplama, değerlendirme ve stoklama işlemlerini yürütmektedirler. Bu enformasyonlar çoğu kez kamuoyunun bilgisi dışında ve kamu sırrı olarak muhafaza edilmektedir. Gizlilik içerisinde muhafaza edilmesi gereken bu bilgilerin, kamu görevlilerince özel çıkar sağlamak gayesiyle bazı özel kişi ve kurumlara açıklanması veya aktarılması mümkündür. Bu suretle, kamu sırlarını sızdıran kişi, sonuçta maddi ve/veya manevi bir menfaat sağlamaktadır. Örneğin milli savunma ile ilgili bilgi ve belgelerin gizlice sızdırılması suretiyle bir menfaat elde edilmesi mümkündür.

Bu türde siyasal yozlaşma daha çok hükümetlerin yürütme alanında aldıkları kararlar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Hükümetlerin bazen idari ve ekonomik kararları gizlilik içerisinde aldıkları ve bunu bazen vatandaşların hiç beklemedikleri bir zamanda açıkladıkları günümüz siyasal karar alma mekanizmasının bir yönünü oluşturmaktadır. Bununla birlikte, alınması

* Rant kollamanın bu belirttiğimiz türleri bu araştırmanın devamında daha ayrıntılı olarak incelenmektedir.

düşünülen bir ekonomik kararın, bazı bakanlar, üst düzey bürokratlar ve bazı iktidar partisi milletvekillerince önceden çıkar ve baskı gruplarına, bazı fırsatçı spekülörlere çıkar karşılığı sunulması veya bildirilmesi söz konusu olabilmektedir. Özellikle ekonomide devletin müdahaleci ve düzenleyici rolünün fazla olması bu tür siyasal yozlaşmayı artırmaktadır. Örneğin, devletin, KİT' ler aracılığıyla ürettiği bazı mal ve hizmetlere yaptığı fiyat ayarlamalarından (zamlardan) önceden haberdar olabilen bazı kişi ve kurumlar yaptıkları stoklarla zamlardan sonra milyonlarca, hatta milyarlarca lira kazanabilmektedirler. Bu tür siyasal yozlaşma halk dilinde yaygın bir şekilde "vurgunculuk" olarak adlandırılmaktadır.

2.11. Gönül Yapma (Suvasyon)

"Gönül Yapma" (suvasyon), siyasal iktidarın seçim öncesinde kendisine yardımcı olan bazı partizan gruplarını, seçim sonrasında devletin imkanlarından daha fazla yararlandırması olarak tanımlanabilir (Stanbury ve Fulton, 1984). Gönül yapma adam kayırmacılığın ve hizmet kayırmacılığının değişik bir uygulamasıdır. Politikacılar, gelecek seçimlerde oy kaybına uğramamak için çıkar ve baskı gruplarının isteklerine mümkün olduğunca uymaya özen gösterirler. Bir örnek verelim; belediye seçimleri öncesinde A adayına maddi destek sağlayan X Anonim Şirketi seçim sonrasında şirketin önünden geçen yolun asfaltlanmasını belediye başkanından rica edebilir. Başkan'ın öncelik sırasını dikkate almaksızın X Anonim Şirketinin yolunu asfaltlaması gönül yapmaya (suvasyona) bir örnek teşkil etmektedir.

Siyasal iktidar, kendisini destekleyen özel kişi ve kurumlara başlıca iktisadi gayeli mali yardımlar (sübvansiyonlar) ve sosyal gayeli mali yardımlar yoluyla bazı kolaylıklar ve çıkarlar sunabilir. Siyasal iktidar, yeniden seçilebilmeyi garantilemek için siyasal yandaşlarına bu ve buna benzer imkanlar sağlamak için bazı yarı-kamusal nitelikte kurumlar oluşturabilir. Bu kurumlara literatürde "Kamu Çıkarı Grupları" (Public Interest Groups) adı verilmektedir. Uygulamada bu tür kuruluşlar çoğunlukla genel bütçe dışında oluşturulmakta ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının (yasama, yürütme ve yargı organlarının) tabi oldukları yasal-kurumsal çerçevenin dışında özel bir tarzda idare olunmaktadır. Pek çok ülkede mevcut olduğu bilinen kamu çıkarı gruplarına bazı "bütçe dışı fonlar" ve "Vakıf"lar örnek olarak gösterilebilir.

2.12. Siyasal Dalavere (Siyasal Manüpülasyon)

Siyasal yozlaşmanın bir diğer şekli ise politikacıların "siyasal dalavere"ye başvurarak seçmenleri yanıltmaları ve böylece oylarını maksimize etmeye

çalışmalarıdır. Siyasal dalavere (political manipulation) başlıca şu şekillerde ortaya çıkmaktadır.

2.12.1. Aşırı Vaatte Bulunma ve Yalan:

"Politikacılar her yerde ayındır. Nehirin dahi olmadığı yere köprü kurma vaadinde bulunurlar." Nikita Kruşçev

Seçim, demokratik rejimlerin vazgeçilmez bir unsurunu teşkil etmektedir. Seçme ve seçilme hakkı, siyasal özgürlüğün bir parçasıdır. Politikacılar, seçimle işbaşına gelirler ve seçimle işbaşından giderler. Politikacılar seçim öncesi ve seçim sonrası olmak üzere iki ayrı strateji uygulamak durumundadırlar. Seçim öncesi stratejide, siyasal partilerin bazı medya araçlarından yararlanmak, direkt olarak seçmeni ziyaret etmek veya toplantılar tertip etmek suretiyle parti programlarını seçmene sunmaları sözkonusudur. Bu aşamada siyasal partiler, seçilmeyi garantilemek, diğer bir deyişle oylarını maksimize etmek için seçmene bazı vaatlerde bulunmak ihtiyacındadırlar. Bu aşamada, aşırı vaatte bulunma, yalan ve dolan (lying and deception) oy elde etmek için kullanılacak araçlar durumundadır. Yalan, dolan, kandırma, aşırı vaatte bulunma şeklinde siyasal dalavere özellikle bir siyasal partiye mensup milletvekili adayının kendi seçim bölgesinde uygulayabileceği yöntemdir. Seçim sonrası stratejide, siyasal iktidar avantajlı durumdadır. Zira, iktidar partisi, kamunun bir çok imkanından yararlanmak durumundadır.

2.12.2. Propaganda

Siyasal dalaverenin bir diğer şekli ise propagandadır. Propagandanın yalandan farkı şudur: Yalanda gerçek bilginin seçmene verilmemesi ya da aktarılmaması söz konusudur. Propaganda da ise gerçek enformasyon sunulmakla birlikte bu tek taraflıdır. Seçim aşamasında, siyasal iktidar daha avantajlı durumdadır. Özellikle, radyo ve televizyon üzerinde devlet monopolünün olduğu ülkelerde, iktidar partisi bu kitle iletişim araçlarından geniş ölçüde propaganda aracı olarak yararlanabilir.

2.12.3. Aşırı Bilgi Sunma

Siyasal dalaverenin bir diğer türü, seçim sonrasında iktidar partisince kamuoyuna aşırı ve kompleks bilgiler sunmaktır. Bu suretle, iktidar partisi usulsüz ve yasalara aykırı olarak yapılan ve yürütülen faaliyetlerin kamuoyu tarafından anlaşılmasını güçleştirmektedir. Aşırı bilgi sunma (overload information) esasen bir tür "yasal gizlilik" içerisinde faaliyette bulunmayı ifade eder.

2.12.4. Gizlilik ve Örtbas

"Yasal Gizlilik kavramı, bürokrasinin önemli bir keşfidir. Bürokrasi, hiçbir şeyi gizlilik kadar fanatik bir tarzda savunmaz." Max Weber

Demokratik bir sistem, açıklık ilkesini içerir. Açıklık, kamuoyunun siyasal karar alma sürecinde olan bitenden haberdar olmasını ifade etmektedir. Ancak gerçek siyasal yaşamda bazı bilgilerin bilerek vatandaşlara sunulmaması ve gizli tutulması söz konusu olabilmektedir. Gizlilik ve örtbas politikacı ve bürokratların siyasal dalaverede bulunmalarının bir yöntemi-
dir. Bu suretle, çeşitli türde siyasal yozlaşma yaygınlaştırılabilmektedir.

Açıklık, yukarıda da belirtildiği gibi devletin tüm kurumlarının kendilerine ait bilgileri ve belgeleri kamuoyunun bilgisinden saklamamasını ifade etmektedir. Ancak bazı tür bilgi ve belgelerin (örneğin ülkenin savunması ile ilgili) tümüyle kamuoyuna sunulması söz konusu olamaz. Bu türde gizlilik içerisinde muhafaza edilmesi gereken bilgi ve belgeler dışında, demokratik bir devlette, açıklık ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalınmalıdır. Özellikle, devletin gelir ve giderlerine ilişkin dökümanın, yani bütçenin açık ve anlaşılır olması büyük önem taşımaktadır. Vatandaşlar ödemiş oldukları vergilerin ne şekilde harcandığını bilmelidirler.

Esasen siyasal dalavereye imkân sağlayan başlıca üç faktör söz konusudur:

- Rasyonel seçmen bilgisizliği,
- Rasyonel seçmen ilgisizliği,
- Rasyonel seçmenin bilgiye ve katılıma olan ilgisinin yokedilmesi (depolitizasyon)

Rasyonel seçmen bilgisizliği, seçmenlerin kamusal mal ve hizmetlerde tercihte bulunurlarken yeterince enformasyona sahip olmadıklarını ifade etmektedir. Seçmenlerin bilgisizliği, toplumdaki eğitim ve kültür düzeylerinin heterojen özellikte olmasından kaynaklanır. Ayrıca kitle iletişim araçlarının bireylere yeterince ulaştırılmaması da bu bilgisizliğin artmasına neden olur.

Rasyonel seçmen ilgisizliği ise şunu ifade etmektedir. Bilindiği üzere, kamu ekonomisinde seçmenlerin davranışlarında bedavacı (free rider) motivasyonu hakimdir. Seçmen, oylamada bulunsa da bulunmasa da kendisine kamusal mal ve hizmetlerin arz edileceğinin farkındadır. Bedavacı motivasyonu ile oylama konusunda ihmalcı ve ilgisiz davranan seçmen sonuçta kamu ekonomisinde optimum karar alınmasına engel olur.

Siyasal dalavereye imkan sağlayan bir diğer faktör de depolitizasyon, yani bilgiye ve siyasal katılıma olan ilginin yokedilmesidir. Depolitizasyon, devletin bilinçli bir politikası olabilmektedir. Devlet, bazı kesimlerin politika ile

ilgilenmesini yasaklayarak ve engelleyerek siyasete olan ilgiyi ortadan kaldırabilir.

Bu üç faktör, politikacı ve bürokratların yalan, dolan, aşırı vaatle bulunma, propaganda, aşırı bilgi sunma ve bazı bilgileri kamuoyunun bilgisi dışında tutma şeklinde siyasal dalaverede bulunmalarına ve bu suretle oylarını maksimize etmeye çalışmalarına kolaylık sağlar.

2.13. İktidarın Kişiselleşmesi, Parti Disiplini ve Lider Diktası

Çağdaş demokrasilerde görülen siyasal yozlaşma türlerinden birisi de "iktidarın kişiselleşmesi" olgusudur. Günümüzde pek çok ülkede klasik kuvvetler ayrılığı ilkesinin yürütme organı (Hükümet) lehine değiştiği görülmektedir. Yürütme organının güç ve yetkilerinin ve "takdir hakkı"nın genişlemesi zaman içerisinde iktidarın kişiselleşmesi olgusunu gündeme getirmektedir. İktidarın kişiselleşmesi mevcut müesseselerin geri planda kalarak alınmış kararların bir kişiye, lidere atfedilmesi ve tüm devlet idaresinin bir tek kişi tarafından temsil edildiğinin kabul edilmesi demektir (Kuzu, 1987; 124). İktidarın kişiselleşmesi olgusunda parti disiplininin ve özellikle kitle iletişim araçlarının önemli rolü ve etkileri söz konusudur. Parti Disiplini, siyasi parti genel başkanlarının, bir diğer deyişle liderlerinin isteklerinin partili milletvekilleri tarafından kabul edilmesi ve yerine getirilmesini ifade eder. Parti disiplini neticesinde günümüzde milletin vekilleri adeta birer robot haline getirilmişlerdir. Parti disiplinine uymayarak özgür düşüncelerini ve eleştirilerini ortaya koyan milletvekilleri pasifize edilebilmekte ve hatta bunun müeyyidesi partiden ihraç etmeye kadar uzanabilmektedir. İkinci olarak kitle iletişim araçlarının iktidarın kişiselleşmesi olayına katkı sağladığı söylenebilir. Özellikle yazılı basının adeta normal insan üstü karizmatik lider tipleri yaratması söz konusu olabilmektedir. Karizmatik lider, adeta putlaştırılabilmekte ve büyük kurtarıcı olarak görülmektedir.

Hemen belirtmek gerekir ki iktidarın kişiselleşmesi olgusu "kişisel iktidar" ile aynı anlama gelmemektedir. Kişisel iktidar, otokratik bir devlet yönetiminin sonucudur. Örneğin, diktatörlük rejiminde kişisel iktidar söz konusudur. Oysa, iktidarın kişiselleşmesi demokratik yönetimlerde görülen bir yozlaşma türüdür.

KAYNAKLAR

- ABA Committee on Government Standards, "Keeping Faith: Government Ethics and Government Ethics Regulation", *Administrative Law Review*, Vol 45, No 3, Summer-1993, s. 287-314
- ACKERMAN, Susan-Rose, *Corruption-A Study in Political Economy*, New York, Academic Press, 1978.
- AKAD, Mehmet, *Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976.
- AKTAN, Coşkun Can, *Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi*, İstanbul: AFA Yayıncılık, 1992.
- BAKICI, Sedat, İrtikap (Yiyicilik) Suçu ve Unsurları, *Mali Hukuk*, Sayı 8, Mart-Nisan, 1987, s. 46-55.
- BAYLEY, David H., "The Effects of Corruption in Developing Nation" in *Heidenheimer ve diğerleri (1989)*, s. 935-953.
- BAYRAKTAR, Köksal, *Siyasal Suç*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1982.
- BERKMAN, Ümit, *Az gelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet*, Ankara, TODAİE Yayını, 1983.
- BERRY, Jeffrey, *Lobbying for the People*, Princeton: Princeton University Press 1977.
- BHAGWATI, Jagdish, "Directly, Unproductive Profit-Seeking (DUP) Activities" *Journal of Political Economy*, vol 90, No 5, 1982, s.988-1002.
- BOSTANCI, M.Naci, "Propaganda" *Türkiye Günlüğü*, Sayı 21, Kış-1992 s. 99-103.
- BROWN, J.A.C., *Siyasal Propaganda*, Ankara: Alternatif Üniversitesi, 1982.
- CARY, Joyce, "Political Trickery", in: Paul Tillett (Ed.) *The Political Vocation*, New York, Basic Books, 1965.
- COLANDER, David C., *Neoclassical Political Economy-The Analysis of Rent Seeking, and DUP Activities*-Cambridge: Ballinger Publ. co. 1984.
- DAGGER, Thomas G., "Political Patronage in Public Contracting", *University of Chicago Law Review*, Vol 51, Spring, 1984.
- DORN, J.A., "Introduction: The Transfer Society", *The Cato Journal*, vol 6, No:1, 1986, s. 1-17.
- DÖNMEZER, Sulhi, *Kriminoloji*, 6. b. İstanbul: Fakülteler Matb. 1981.
- ETZIONI, Amitai, *Capital Corruption*, New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1984.
- FINER, Samuel E., "Patronage and the Public Service in Britain and America", in: Arnold J. Heidenheimer, Michael Johnston and Victor T.Levine, *Political Corruption-A Handbook*, New Brunswick, Transaction Publishers, 1989.

- FRIEDRICH, Carl J., *The Pathology of Politics*, New York: Harper Row Pub. 1972.
- GALNOOR, I., (Ed.) *Government Secrecy in Democracies*, New York: Harper and Row, 1977.
- GARDINER John ve Theodore R. Lyman, "The Logic of Corruption Control" in: Arnold J. Heidenheimer, Michael Johnston ve Victor T. Levine, *Political Corruption: A Handbook*, Oxford, Transaction Publishers, 1989, s. 827-841.
- GOODIN, Robert E., *Manipulatory Politics*, New Haven: Yale University Press, 1980.
- GÜRAN, Sait; *Memur Hukukunda Kayırma ve Liyakat Sistemleri*, 1980.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 3.b. 1975.
- HAYES, Michael T., *Lobbyists and Legislators*, New Brunswick: Rutgers University Press, 1981.
- JOHNSTON, Michael, "Patrons and Clients, Jobs and Machines: A Case Study of the Uses of Patronage", *American Political Science Review*, Vol.73, June, 1979.
- KEY, V.O., "Techniques of Political Graft", in: Arnold J. Heidenheimer, Michael Johnston and Victor T. Levine, *Political Corruption-A Handbook*-New Brunswick, Transaction Publishers, 1989, s. 39-49.
- KLAVEREN, Jacob Van., "The Concept of Corruption" in: Heidenheimer ve diğerleri (1989), s. 25-29.
- KRUEGER, Anne., "The Political Economy of Rent Seeking Society" *American Economic Review*, vol 64, No 3, June, 1974, s. 291-304.
- KUZU, Burhan, *Anayasa Hukukumuzda Yürütme Organının Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisi ve Güçlendirilmesi Eğilimi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1987.
- LEFF, Nathaniel, "Economic Development Through Bureaucratic Corruption" *American Behavioral Scientist*, vol 8, No 3, November 1964, s. 8-14.
- LEIBENSTEIN, Harvey, "Allocative Efficiency vs. X-Inefficiency", *American Economic Review*, vol 50, June 1966, s. 392-415.
- MALKOÇ, İsmail ve Aytaç Malkoç., *Memurlar ve Suçlar – Memurlar ve Kamu Görevlilerinin Hukuki Sorumlulukları*, Ankara: Seçkin Kitabevi, 1988.
- MUMCU, Ahmet, *Osmanlı Devletinde Rüşvet, (Özellikle Adli Rüşvet)*, Ankara: Başnur Matbaası, 1969.
- NYE, Joseph, J., "Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis", in: Heidenheimer ve diğerleri (1989), 963-985.

- OSTERFIELD, David: "Corruption and Development", *Journal of Economic Growth*, vol 2, No 4, s. 13-20.
- PETERS, John G. Susan Welch, "Political Corruption in America: A Search for Definitions and A Theory-Or, if Political Corruption is in the Mainstream of American Politics, Why it is not in the Mainstream of American Politics Research? *American Political Science Review* 72, September, 1979.
- RAJAFATNAM, S., "Bureacracy versus Kleptocracy", in: Arnold J. Heidenheimer (ed.), *Political Corruption: Readings in Comparative Analysis*, New York: 1970.
- ROBERTSON, K.G., *Public Secrets -A Study in the Development of Government Secrecy-*, New York: St. Martin's Press, 1982.
- ROGOW, Arnold A. and Harold Lasswell, *Power, Corruption and Rectitude*, New Jersey: Prentice Hall, 1963.
- ROURKE, F., *Secrecy and Publicity*, Baltimore: Johns Hopkins Press, 1966.
- ROWLEY, Charles K., Robert D. Tollison and Gordon Tullock, *The Political Economy of Rent Seeking*, Boston: Kluwer Academic Publishers, 1988.
- RUNDQUIST, Barry S., Gerold S. Strom and John G. Peters, "Corrupt Politicians and Their Electoral Support: Some Experimental Observations", *American Political Science Review*, Vol 71, September, 1977.
- STANBURY, William T. ve Jane Fulton, "Suasion as a Governing Instrument" in: Allan M. Maslowe (Ed.), *How Ottawa Spends*, Toronto: The New Agenda, 1984, s. 282-293.
- TOLLISON, Robert, "Rent Seeking: A Survey", *Kyklos*, vol 35, 1982, s. 575-576.
- TOPRAK, Zafer, "Popülizm ve Türkiye'deki Boyutları", *Tarih ve Demokrasi* (Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan) Cem Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 1992, s. 61-65.
- TULLOCK, Gordon, "The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies and Theft" *Economic Inquiry*, vol 5, 1967, s. 224-232.
- TUTUM, Cahit, "Yönetimin Siyasallaşması ve Partizanlık", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 9, Aralık 1976, s. 28-31.